

Χαστούκια επί δικαίους και αδίκους

REDNotebook, 7 Δεκεμβρίου 2012, Έφη Γιαννοπούλου

Θα μπορούσε να διαβάσει κανείς το *Χαστουκόδεντρο*, το τελευταίο μυθιστόρημα του Άρη Μαραγκόπουλου, ως μια απάντηση στη σχετικά πρόσφατα εμφανισθείσα φιλολογία που αποδίδει όλα τα τωρινά δεινά μας στη «φρική» μεταπολίτευση, στη δήθεν ηγεμονία της αριστεράς στη μεταχουντική Ελλάδα. Δεν πρόκειται για μια εύκολη απάντηση που θα θύμιζε, σ' όσους έχουν την τάση να ξεχνούν, ποια ήταν η Ελλάδα πριν από την «επάρατο» μεταπολίτευση, η Ελλάδα όχι μόνο της Χούντας αλλά και των χρόνων μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο· αλλά για μια απάντηση πολύ πιο σύνθετη, φτιαγμένη από τα υλικά της ιστορίας και της λογοτεχνίας, που ανιχνεύει κοινά σημεία και διαφορές μεταξύ κυρίως της μετεμφυλιακής περιόδου και του σήμερα. Που μιλά για την Ελλάδα των ξενόδουλων, ταπεινωμένων κυβερνήσεων, της Φρειδερίκης, του Τομ Πάππας, των αδελφών Σκούρα, του Ωνάση και όλων των άλλων παραγόντων και πολιτικών που όρισαν τη μοίρα αυτής της χώρας. Όμως μια τέτοια ανάγνωση βλέπει μονάχα ένα κομμάτι αυτού του μυθιστορήματος.

Το *Χαστουκόδεντρο* έχει ένα βαρυτικό κέντρο γύρω από το οποίο αρθρώνεται (ή εξακτινίζεται) ολόκληρη η πλοκή του μυθιστορήματος. Είναι η ερωτική ιστορία του Αντώνη ή Τόνι Αμπατιέλου, κομμουνιστή και συνδικαλιστή, και της Μπέτι Μπάρτλετ, της ιρλανδής δασκάλας με την οποία γνωρίστηκε στο Κάρντιφ κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και οι οποίοι έζησαν 17 χρόνια χωριστά, από το 1947 μέχρι το 1964, όσο ο Τόνι ήταν φυλακισμένος για τις ιδέες του στη μετεμφυλιακή Ελλάδα και η Μπέτι αγωνιζόταν στην Ελλάδα αλλά κυρίως στην Αγγλία για την αποφυλάκισή του. Το περίφημο και ιστορικά αμφισβητούμενο χαστούκι που έδωσε η Μπέτι στη Φρειδερίκη, κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης της βασίλισσας της Ελλάδας στην Αγγλία, αλλά και πολλά άλλα χαστούκια που πέφτουν βροχή «επί δικαίους και αδίκους», καθώς και ένας κέλτικος μύθος, βρίσκονται πίσω από τον τίτλο του μυθιστορήματος.

Το μυθιστόρημα αναπτύσσεται σε έναν στενό εναγκαλισμό με την ελληνική ιστορία από το 1941 μέχρι το 1968 (στον επίλογο φτάνει μέχρι το 1989, όταν ο Βενιαμίν Σανιδόπουλος συναντά το ζεύγος Αμπατιέλου και συλλέγει τις ψηφίδες ή τα κυβάρια

που θα αποτελέσουν το υλικό για να αφηγηθεί την ιστορία τους) και το κάνει μέσα από μια εντυπωσιακή πολυφωνία, χρησιμοποιώντας πολλά διαφορετικά είδη λόγου και ύφη· αρχειακό υλικό από ντοκουμέντα της εποχής, επιστολές και ημερολογιακές καταγραφές, εσωτερικός μονόλογος και κλασική τριτοπρόσωπη αφήγηση συμπλέκονται σε έναν απολύτως ελεύθερο χειρισμό του χρόνου προκειμένου να αφηγηθούν την ιστορία και την Ιστορία. Στο *Χαστουκόδεντρο* ο αναγνώστης συναντά πολλά από τα χαρακτηριστικά της συγγραφικής διαδρομής του Μαραγκόπουλου στην πιο ολοκληρωμένη τους μορφή. Παρόν είναι και το παγιωμένο πια σε αρκετά από τα βιβλία του alter ego του συγγραφέα, ο Βενιαμίν Σανιδόπουλος, μαζί με τον πατέρα Τζίμι και τη μητέρα Σίλεια, των οποίων κάποια βιογραφικά του στοιχεία περνούν τεχνηέντως μέσα στην πλοκή. Σαν σκιά περνά ο Αντώνης Μπόγας, ήρωας της Μανίας με την Άνοιξη, κι ακόμα πιο αθόρυβα η Φλώρα της. Στις σελίδες του συναντά κανείς την κινηματογραφική Στέλλα αλλά και τη Σπυριδούλα που η ιστορία της συντάραξε μια ολόκληρη εποχή, αλλά και όλα τα δημόσια πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν στα ιστορικά γεγονότα της εποχής. Ακόμα και οι επεξηγηματικές σημειώσεις που συνοδεύουν την αφήγηση στο τέλος του βιβλίου μετατρέπονται σε κομμάτι της μυθιστορηματικής γραφής. Όμως ο Μαραγκόπουλος δεν γράφει ένα ιστορικό μυθιστόρημα, δεν αναζητά την ιστορική αλήθεια, τη μεταπλάθει, τη μετατρέπει σε λογοτεχνία γιατί, όπως λέει ο ίδιος σε μια πρόσφατη συνέντευξη: «Η λογοτεχνία διαθέτει μια σπουδαία ιδιότητα: διηγείται ψέματα για να πει αλήθειες. Αξιοποιώντας αυτή την ιδιότητα ο συγγραφέας μπορεί να ξαναμιλήσει για την Ιστορία, την επίσημη Ιστορία που κατά κανόνα κάνει το αντίθετο: διηγείται ψέματα για να κρύψει αλήθειες».

Το *Χαστουκόδεντρο* είναι ένα πολιτικό μυθιστόρημα, που παίρνει σαφή θέση για τα γεγονότα τα οποία αφηγείται. Ταυτοχρόνως είναι ένα ερωτικό μυθιστόρημα, που ομνύει στην επαναστατική διάσταση του έρωτα και της αυθεντικής αγάπης, και διατρέχεται από αναφορές σε ένα άλλο μυθιστόρημα, που προκάλεσε σκάνδαλο στην εποχή του, τον Εραστή της λαίδης Τσάττερλυ, το βιβλίο που η Μπέτι χαρίζει στον Τόνι, που το διαβάζουν μαζί κι έπειτα τον συνοδεύει στα χρόνια της φυλακής ως η δική του Βίβλος της ερωτικής ελευθερίας. Και κυρίως είναι ένα μυθιστόρημα νεωτερικό που χρησιμοποιεί καθαρά λογοτεχνικά εργαλεία, τη γλώσσα, το ύφος, την πολυφωνία, προκειμένου να απαντήσει σε ένα από τα πιο βασανιστικά ερωτήματα

της λογοτεχνίας «πώς αφηγείται κανείς τα πραγματικά γεγονότα;».

Επιστρέφοντας στο αρχικό ερώτημα, για τη σχέση της εποχής που εξιστορείται στο μυθιστόρημα με τη μεταπολίτευση ή τη σημερινή εποχή, ο Μαραγκόπουλος επισημαίνει με το *Χαστουκόδεντρο* αρκετά κοινά: πολιτικοί υποταγμένοι σε ξένες δυνάμεις και ελληνικά ή ξένα οικονομικά συμφέροντα, κυβερνήτες δειλοί, μικροπρεπείς, που ταπεινώνονται με χαστούκια ή με το διασυρμό τους σήμερα (ποιος δεν θυμάται άραγε τον Γ. Παπανδρέου στις Κάννες πριν από ένα χρόνο μόλις), που αδιαφορούν για το λαό τους και εντέλει για τη χώρα που κυβερνούν. Όμως σ' εκείνη την Ελλάδα υπήρχε και κάτι άλλο, λέει ο συγγραφέας σε μια άλλη συνέντευξή του, και αυτό διατρέχει το βιβλίο του, μια Ελλάδα παρακαταθηκών και αξιών, ανθρώπων που αγωνίζονταν, ανθρώπων για τους οποίους η λέξη «σύντροφος» είχε ένα νόημα σφυρηλατημένο στον καιρό της Αντίστασης και του Εμφυλίου. Αυτό βλέπει πως χάθηκε την εποχή της μεταπολίτευσης, όπως το έχει επισημάνει και σε προηγούμενα βιβλία του και το ξαναβρίσκουμε στον επίλογο του *Χαστουκόδεντρο*, όταν επικράτησε (πάλι με τα δικά του λόγια) «η πιο λάιτ εκδοχή αυτής της μικροπρεπούς, μικροαστικής, μισοαστικής / μισοαγροτικής, μισοτίποτε Ελλάδας».

Μυθιστόρημα-ντοκιμαντέρ, όπως το χαρακτηρίζει ο συγγραφέας του, το *Χαστουκόδεντρο* είναι μια συναρπαστική αφήγηση της ελληνικής ιστορίας από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τη χούντα και της προσωπικής ιστορίας δύο ανθρώπων που στάθηκαν αντιμέτωποι με τη βαρβαρότητα και κατόρθωσαν να διασώσουν την αξιοπρέπεια και την αγάπη που τους έδενε. Και δίνει από το εξώφυλλό του ήδη το δικό του «μοτίβο στο χαλί», τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο πρέπει να διαβαστεί, μέσα από εκείνα τα κυβάκια, σπαράγματα ιστορίας και πραγματικότητας, που ανασυνθέτει η λογοτεχνία προκειμένου να αφηγηθεί τη δική της αλήθεια.